

ARI PÁLL KRISTINSSON

Rannsóknir á stafrænu málsambýli varpa nýju ljósi á meginþræði íslenskrar málstefnu

1. Inngangur

Ekki þarf að fjölyrða um að margir Íslendingar eru ákaflega stoltir af þeim menningarlega arfi sem bundinn er íslensku máli. Um þetta vitnar orðræða gömul og ný. Það styrkir enn þessa ímynd Íslendinga um sjálfa sig þegar annarra þjóða höfundar og álitsgjafar taka undir og minna á þá hugmynd, eða ímynd, að íslenska sé einstök arfleifð og að á Íslandi búi mikil bókmenntaþjóð í sterkum tengslum við miðaldarit og menningu. Um leið er eins og málsamfélagið sé sífellt á nálum um að menningararfleifðin sem býr í tungumálinu sé um það bil að fara í hundana. Það er ýmist rakið til vanrækslu málnotendanna sjálfra, ekki síst unglina sem tali ekki hreina íslensku, afbaki form málsins, lesi sáralítið og skilji því ekki mörg orð og orðasambönd sem eldri kynslóðum eru töm á tungu – eða til utanaðkomandi ógnar sem kallar á varnarviðbúnað og gagnsóknir eins og í hverju öðru stríði. Í hlutverki ógnvaldsins um þessar mundir eru ekki síst nýjungar í stafrænum samskiptum og vaxandi notkun enskrar tungu á mörgum sviðum samfélagsins. Eins og vikið er að í greinakalli fyrir þetta þemahefti *Ritsins* fer ekki hjá því að sú aukna enskunotkun sem fylgt hefur snjalltækjavæðingu undanfarins áratugar hafi einhver áhrif á innbyrðis stöðu íslensku og ensku, hvað varðar form, notkunarvið og viðhorf til þessara tveggja höfuðtungumála á Íslandi, en allir eru þessir þættir nátengdir.

Í hinu viðamikla rannsóknarverkefni „Greiningu á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“, 2016–2019, undir stjórn Sigríðar Sigurjónsdóttur og Eiríks Rögnvaldssonar¹, er beinlínis tekist á við það skipulega

¹ <http://molificodilaco.hi.is/islenska/>.

að leggja mat á umfang og eðli enskuáreitís í íslensku samfélagi, viðhorfin til ensku og íslensku og vísbendingar um hugsanleg áhrif ensku á íslenskt mál og málnotkun. Meðal markmiða verkefnisins var að veita íslenskum almenníngi og stjórnvöldum réttar og nákvæmar upplýsingar sem nýttust við mat á því hvort og þá hve mikil ástæða væri til að hafa raunverulegar áhyggjur af framtíð íslenskrar tungu á tímum hinnar alltumlykjandi upplýsingatækni, og þá hvort og hvernig bregðast mætti við. Þær áhyggjur höfðu leitað á marga, meðal annars kennara á öllum skólastigum sem eru í daglegum samskiptum við fjölda ungs fólks, að verulegar málbreytingar gætu verið að gerast. Um-ræður um það hafa löngum mestmagnis byggst á reynslusögum eða afmörk-uðum athugunum, ásamt þeirri ályktun að aukið enskuáreiti hefði bein áhrif á málnotkun á íslensku. Með verkefninu „Greiningu á málfræðilegum af-leiðingum stafræns málsambýlis“ var reynt að afla sem bestra gagna sem gætu ekki aðeins veitt fræðilega innsýn í máltöku, málþróun og málsambýli, heldur gætu sem sé einnig þjónað stjórnvöldum og almenníngi sem vísinda-leg undirbygging undir raunhæfa málstýringu og viðleitni til að hafa áhrif á stöðu og áhrif ensku gagnvart íslensku í samfélaginu.

Meginmarkmið þessarar greinar er að sýna hvernig rannsóknir undan-farinna ára á stafrænu málsambýli íslensku og ensku varpa endurnýjuðu ljósi á þá meginþræði sem mynda íslenska málstefnu. Í greininni verður leitast við að setja nýjar og nýlegar athuganir á ýmsum hliðum þessa sambýlis í samhengi við þá hugmyndafræði um málval og málnotkun sem helst verður vart á Íslandi. Aðallega er hér gengið út frá þeirri kenningu Spolskys að málstefna sé alltaf reist á þremur meginatriðum, það er málhegðun, málvið-horfunum og málstýringu.² Um þetta fjallar 2. kafli. Þar eru viðfangsefni og markmið rannsóknarverkefnisins „Greining á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“, og annarra nýlegra athugana, skoðuð með ofan-greind þrjú meginatriði í huga, lið fyrir lið. Í 3. kafla er hugað að svokall-aðri virðingarstýringu þar sem tvinnast saman málviðhorf og málstýring. Sú umfjöllun tengist bæði rannsóknum á málsambýli íslensku og ensku og áherslum í nýlegri málstýringarviðleitni stjórnvalda. Í greinarlok eru þræðir teknir saman og helstu niðurstöður rifjaðar upp.

² Bernard Spolsky, *Language Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004; Bernard Spolsky, *Language management*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009; Bernard Spolsky, „A modified and enriched theory of language policy (and management)“, *Language Policy* 18: 3/2019, bls. 323–338.

2. Málstefna er ofin saman úr hegðun, viðhorfum og stýringu

2.1 Inngangur

Eins og vikið var að í inngangi er hér stuðst við þá nálgun Bernard Spolskys að málstefnu (e. *language policy*) beri að skoða sem þrjá samofna þætti, málhegðun, málviðhorf og málstýringu. Um þá er fjallað í 2.2–2.4 hér á eftir. Í fjölmörgum athugunum í ýmsum málsamfélögum hefur meginhugmynd Spolskys um slíkt þrjúli málstefnu verið beitt með góðum árangri.³ Þær rannsóknir eru jafnan eigindlegar en í nýrri rannsókn, sem laut að málumhverfi ungra flæmskra barna, var raunar beitt meginhlegrri aðferðafræði og tölfræðiúrvinnslu við prófun á hugmyndinni.⁴ Útkoman styður niðurstöður eldri rannsókna þar sem sýnt var fram á að málhegðun, málviðhorf og málstýring eru raunverulega samofnir (en á sama tíma sjálfstæðir) þættir sem sameiginlega mynda málstefnu.⁵ Sú rannsókn var að líkindum hin fyrsta sem nýtti til fulls meginhlegrar aðferðir, og skaut niðurstaðan sem sé enn frekari stöðum undir gagnsemi greiningarhugmynda Spolskys.

Nú verður gerð nánari grein fyrir þessum þremur málstefnuþáttum í kenningu Spolskys. Skipulag umfjöllunarinnar er þannig að rætt er um hvern þátt fyrir sig í sérkafla og jafnharðan fjallað um það með hvaða hætti viðkomandi þáttur kemur við sögu þegar hugað er að sambandi málstefnu og nýrra rannsókna á stafrænu málsambýli.

2.2 Málhegðun

Einn þátturinn í málstefnugreiningu Spolskys er málhegðun (e. *language practices*). Með hugtakinu vísar Spolsky bæði til þess hvaða mál eða málbrigði málnotandi velur að nota („In multilingual societies, [language practices] also include rules for the appropriacy of each named language“) sem og til þess hvernig hann beitir málinu í ólíkum málstæðum („conventional differences between levels of formality of speech and other agreed rules as to what variety is appropriate in different situations“)⁶. Til skilnings á

³ Um hugmyndir Spolskys og hvernig þeim hefur verið beitt, meðal annars til greiningar á íslenskri málmenningu, sjá Ara Pál Kristinsson, „Um greiningu á málstöðlu og málstefnu: Haugen, Ammon og Spolsky í íslensku samhengi“, *Orð og tunga* 21: 2019, bls. 129–151.

⁴ Victoria Van Oss, Piet Van Avermaet, Esli Struys og Wendelien Vantieghem, „An empirical validation study of Spolsky’s language policy model“, *Current Issues in Language Planning* 22, 2021, bls. 1–19.

⁵ Sama rit, bls. 13–14.

⁶ Bernard Spolsky, *Language Policy*, bls. 9.

málhegðunarhugtakinu í hugmyndum Spolskys er mikilvægt að undirstríka að hann dregur sérstaklega fram áðurnefndar tvær hliðar á breytileika í málhegðun. Í íslensku er málsniðsbundinn breytileiki eftir aðstæðum oft nátengdur orðavali. Þá koma ensk (eða enskættuð) orð og orðasambönd stundum fram og stundum ekki, hjá sama málnotanda. Og val málbrigðis í daglegum samskiptum í íslensku samfélagi lýtur oft að því að meta hvort nota skuli íslensku eða ensku í viðkomandi aðstæðum. Þannig má segja að málhegðun í skilningi Spolskys sé kjarnaatriði þegar athuganir eru gerðar á enskunotkun og auknu enskuáreiti í íslensku samfélagi.

Við úrvinnslu á gögnum úr rannsókninni „Greiningu á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“ hafa komið fram vísbendingar um breytingar á vissum hefðbundnum íslenskum málvenjum, og enn fremur að mögulega megi tengja þær breytingar að hluta til við hinar nýlegu og hröðu breytingar á íslensku málumhverfi. Fram hefur komið vísbending um fylgni milli aukins enskuílags hjá 16–20 ára íslenskum málnotendum og óhefðbundinnar notkunar á framsöguhætti og viðtengingarhætti og óöryggis um háttanotkunina, og samsvarandi niðurstöður hafa fengist hvað varðar 3–12 ára börn.⁷ Ekki er annars hægt almennt að fullyrða mikið að svo komnu máli um mikil bein áhrif ensku hvað varðar tilkomu nýrra málbreytinga. Stjórnendur rannsóknarverkefnisins hafa tekið varlega til orða um meginniðurstöðurnar:

Vísbendingar eru um að mjög mikil enska í umhverfinu geti hraðað málbreytingum sem þegar eru í gangi í íslensku, en við höfum ekki fundið nein skýr dæmi um nýjar málbreytingar sem rekja megi til enskra áhrifa. Það er þó ljóst að ýmsar enskar formgerðir og orðasambönd eru að laumast inn í íslensku. Í stuttu máli má segja að niðurstöður okkar bendi til að íslenska standi enn sterkt, og málkerfið sýni engin umtalsverð merki um veiklun.⁸

Í rannsókninni kom skýrt fram að enskuáreiti hefur vaxið mikið og því mætti ætla að aukinna enskra áhrifa á íslensku væri að vænta í einhverri mynd, enda mætti greina „ýmis merki um ensk áhrif bæði í orðaforða og setninga-

⁷ Elín Þórsdóttir, Áhrif aukinnar enskunotkunar á íslenska málfræði: Breytileiki í háttanotkun og áhrif ílags, MA-ritgerð, Háskóla Íslands, 2018; Sigríður Sigurjónsdóttir og Iris Edda Nowenstein, „Language Acquisition in the Digital Age: L2 English Input Effects on Children’s L1 Icelandic“, *Second Language Research*, bls. 1–27, 2021.

⁸ Molicodilaco: Modeling the Linguistic Consequences of Digital Language Contact, sótt 18. des. 2021 af <http://molicodilaco.hi.is/islenska/>.

gerð, einkum í máli barna og unglinga“.⁹ Meðal annars hefur komið fram í rannsóknunum að um 60% barna á aldrinum 3–5 ára horfa á þætti á ensku á Netflix, YouTube og slíkum miðlum.¹⁰ Á aldrinum 3–12 ára spilar helmingurinn tölvuleiki á íslensku en þrír fjórðu leiki á ensku, og eru yngri börnin líklegri en hin eldri til að nota íslensku leikina.¹¹ Sýnt hefur verið fram á að íslensk börn í 4. bekk, sem þá eru að hefja formlegt skólanám í ensku, tileinka sér megnið af enskum orðaforða utan kennslustofunnar og er það rakið til áhuga þeirra á að skilja sjónvarpsþætti og popptexta á ensku, einnig til tölvunotkunar þar sem enska kemur við sögu, og loks má nefna samskipti barnanna við fólk sem kann ekki íslensku og á samskipti við íslenskumælandi börn og fullorðna á ensku.¹² Enskunámið í skólanum er með öðrum orðum ekki helsta leið barnanna til að öðlast enska málfærni.

Rannsóknarniðurstöðurnar eru augljóslega dýrmætt framlag til þekkingar okkar á málhegðun í íslensku málsamfélagi, og þar með einnig á íslenskri málstefnu ef fylgt er greiningu Spolskys sem segir málhegðun einn þriggja meginþátta málstefnu.

2.3 Málviðhorf

Annar meginþáttur málstefnu í greiningu Spolskys eru málviðhorf (e. *language beliefs, language ideologies*)¹³ af ýmsu tagi, það er ríkjandi gildismat bæði varðandi mismunandi málform eða tilbrigði og einnig varðandi það hvaða tungumál eða málbrigði er valið í tilteknum málaðstæðum („Language ideology or beliefs designate a speech community’s consensus on what value to apply to each of the language variables or named language varieties that make up its repertoire“)¹⁴. Hluti af rannsóknarverkefninu „Greining

⁹ Sama rit.

¹⁰ Sigríður Sigurjónsdóttir, „Ljáðu mér eyra. Framtíð íslenskunnar og málumhverfi ungra barna“, *Skírni* 193: vor/2019, bls. 47–67.

¹¹ Iris Edda Nowenstein, Dagbjört Guðmundsdóttir og Sigríður Sigurjónsdóttir, „Að tileinka sér móðurmál í tæknivæddum heimi“, *Skíma* 41: 1/2018, bls. 17–21.

¹² Ásrún Jóhannsdóttir, „English Exposure and Vocabulary Proficiency at the Onset of English Instruction“, *Language Development across the Life Span*, ritstj. Birna Arnbjörnsdóttir og Hafdís Ingvarsdóttir, Springer, 2018, bls. 57–78; Sigríður Sigurjónsdóttir og Iris Edda Nowenstein, „Language Acquisition in the Digital Age: L2 English Input Effects on Children’s L1 Icelandic“.

¹³ Hér eru hugtökin *language beliefs* og *language ideologies* hjá Spolsky sem sé þýdd með orðinu *málviðhorf* eins og gert er hjá Ara Páli Kristinssyni, „Um greiningu á málstöðlun og málstefnu: Haugen, Ammon og Spolsky í íslensku samhengi“, en þar, bls. 138, er jafnframt umfjöllun um aðrar leiðir til að þýða hugtakið á íslensku.

¹⁴ Bernard Spolsky, *Language Policy*, bls. 14.

á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“ var viðamikil könnun á viðhorfum málnotenda, meðal annars gagnvart því að blanda enskum orðum og orðasamböndum inn í íslenskan texta, og því hvort enska eða íslenska verður fyrir valinu sem samskiptamál í mismunandi aðstæðum og notkunarsviðum. Sá hluti málsambýlissóknarinnar fellur þannig vel að málviðhorfahugtakinu eins og því er beitt hjá Spolsky.

Viðhorfskönnunin í „Greiningu á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“ bendir ekki til þess að í landinu ríki almennt neikvæð viðhorf til íslensku. Fremur er svo að sjá sem jákvæð viðhorf séu ofan á gagnvart bæði íslensku og ensku enda þótt yngra fólk sé ekki fullt eins jákvætt gagnvart íslenskunni og hinir eldri.¹⁵ Stjórnendur rannsóknarverkefnisins hafa dregið meginniðurstöður um viðhorf þátttakendanna saman á þessa leið: „Viðhorf málnotenda gagnvart bæði íslensku og ensku eru yfirleitt jákvæð, en viðhorf yngra fólks gagnvart íslensku eru þó ekki eins jákvæð og viðhorf eldri aldurshópa.“¹⁶ Það að þátttakendur hafi heilt yfir jákvæð viðhorf til beggja málanna, íslensku og ensku, sýnir að það þarf ekki endilega að vera reyndin að áhugi á og virðing fyrir öðru málinu feli sjálfkrafa í sér neikvæð viðhorf til hins málsins. Þau neikvæðu viðhorf sem komu í ljós gagnvart íslensku virtust einna helst beinast að námsgreininni íslensku fremur en tungumálinu sem slíku. Rannsóknir sýna að börn og unglingar tengi íslenskuna fremur við leiðinleg viðfangsefni en enskuna við affreyningu og skemmtilegheit.¹⁷

Fyrri athuganir hafa reyndar ekki bent til þess að viðhorf til íslensku sem tungumáls (þá er ekki átt við viðhorf til hennar sem skólafags) séu sérstaklega neikvæð. Þvert á móti hafa komið fram í rannsóknum á þessari öld jákvæð viðhorf meðal íslenskra málnotenda gagnvart þjóðtungu sinni¹⁸ og ís-

¹⁵ Samanber Sigríði Sigurjónsdóttur, „Viðhorf ungra Íslendinga til íslensku á tímum stafræns málsambýlis við ensku“, *Málfregnir* 18/2020, bls. 7–14.

¹⁶ Molicodilaco: Modeling the Linguistic Consequences of Digital Language Contact, <http://molicodilaco.hi.is/islenska/>.

¹⁷ Berglind Hrönn Einarsdóttir, *Viðhorf unglínga til íslensku og ensku: Niðurstöður viðtalskönnunar við 48 unglínga á aldrinum 13–16 ára*, MA-ritgerð í íslenskri málfræði, Háskóla Íslands, 2019, <http://hdl.handle.net/1946/32654>; Ólöf Björk Sigurðardóttir og Sigríður Sigurjónsdóttir, „Viðhorf íslenskra barna til íslensku og ensku: Hvað segja þau um íslensku- og enskukennslu í grunnskólum?“, *Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun: Sérrit 2020 – Menntakvika 2020*, https://netla.hi.is/serrit/2020/menntakvika_2020/03.pdf, bls. 1–18.

¹⁸ Kristján Árnason, „Island“, *Nordiske språkhaldningar: Ei meningsmåling*, ritstj. Tore Kristiansen og Lars S. Vikør, Ósló: Novus, 2006, bls. 17–39; Hanna Óladóttir, *Shake, sjeik eller mjólkurbristingur? Islandske holdninger til engelsk språkpåvirkning*, Ósló: Novus, 2009.

lensk nýyrðastefna virðist enn njóta hylli þorra fólks.¹⁹ Í greiningu á gögnum úr rannsóknarverkefninu „Greiningu á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“ komu hins vegar fram mikilvæg ný gögn um tengsl viðhorfa og hegðunar, m.a. vísbendingar um að fólk sem hefur almennt jákvæð viðhorf bæði til ensku og íslensku sé jafnframt líklegt til að nota íslensku á hefðbundinn hátt og vera vel að sér um íslenskan orðaforða, ásamt því að hafa staðgöða þekkingu á enskum orðaforða. Þá komu fram vísbendingar um tengsl milli mikils ensks málílags og jákvæðra viðhorf til virkrar enskunotkunar.²⁰

„Greiningu á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“ er fyrst og fremst athugun á stöðunni eins og hún var þegar rannsóknin fór fram og er einstök í sinni röð. Hægt er að bera þætti úr viðhorfahluta rannsóknarinnar saman við umfangsmikla athugun sem gerð var 2002 (hluti af samnorrænni rannsókn undir heitinu „Moderne importord i språka i Norden“) þar sem sérstaklega var hugað að afstöðu fólks til notkunar íslensku og ensku og að notkun enskra orða og orðasambanda í íslensku samhengi. Ekki verður séð að nein meiri háttar breyting hafi orðið á viðhorfum til ensku sem fólk gaf upp í könnununum tveimur, hvorki til hennar sem samskiptamáls á ýmsum notkunarviðum né heldur sem uppsprettu aðfengins orðaforða í íslenskri málnotkun. Árið 2002 voru meðal annars könnuð viðhorf Íslendinga til þess að enska væri vinnumál í fyrirtækjum eins og sums staðar tíðkaðist. Aðeins 11% aðspurðra kváðust jákvæð gagnvart því, 9% hvorki jákvæð né neikvæð, en 77% sögðust beinlínis neikvæð.²¹ Í rannsóknarverkefninu „Greiningu á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“ var meðal annars leitað álits þátttakenda á hinu sama, þ.e. hvort vinnumálið ætti að vera enska í vissum tilfellum í íslenskum fyrirtækjum og stofnunum. Voru 13% sammála því.²² Í samanburði við niðurstöðurnar frá 2002 virðist því lítil breyting hafa orðið

¹⁹ Sjá Tinnu Frimann Jökulsdóttur, Anton Karl Ingason, Sigríði Sigurjónsdóttur og Eirík Rögnvaldsson, „Um nýyrði sem tengjast tölvum og tækni“, *Orð og tunga* 21: 2019, bls. 101–128, hér einkum bls. 112–113.

²⁰ Dagbjört Guðmundsdóttir, *Aldursbundin þróun stafræns ílags í málsambýli íslensku og ensku: Kortlagning á umfangi, eðli og ábrifsbreytum*, MA-ritgerð í íslenskri málfræði, Háskóla Íslands, 2018, <http://hdl.handle.net/1946/29954>; Dagbjört Guðmundsdóttir, Sigríður Sigurjónsdóttir og Eiríkur Rögnvaldsson, „Stafrænt málsambýli íslensku og ensku: Athugun á málumhverfi og málnotkun 13–98 ára Íslendinga“, *Íslenskt mál og almenn málfræði* 41–42: 2019–2020, bls. 168–210.

²¹ Tore Kristiansen og Lars S. Vikør, „Nordiske språkhaldningar – jamføring og konklusjonar“, *Nordiske språkhaldningar: Ei meningsmáling*, ritstj. Tore Kristiansen og Lars S. Vikør, Ósló: Novus, 2006, bls. 199–214.

²² Frumniðurstöður úr óbirtum gögnum rannsóknarverkefnisins.

hvað þetta varðar. Einnig var spurt um það í yngri könnuninni, 2017–2018, hve sammála eða ósammála þátttakendur væru þeirri fullyrðingu að allir starfsmenn í þjónustustörfum á Íslandi gætu átt samskipti á íslensku. Hér sögðust 74% vera sammála og þar af kváðust heil 44% „mjög sammála“.²³

Niðurstöður kannananna, 2002 annars vegar og 2017–2018 hins vegar, virðist mega túlka svo að uppi sé ákveðin krafa meðal þorra íslenskra málnotenda um að þjónusta og einföld viðskipti fari fram, eða geti farið fram, á íslensku. Yngri könnunin bendir sem sagt ekki sérstaklega til þess að notkun ensku sem vinnumáls í fyrirtækjum sé litin jákvæðari augum en fram kom í athugininni 2002. Afstaða til íslenskra nýyrða sem leysi af hólmi erlend orð er enn sem fyrr mjög jákvæð samkvæmt yngri rannsókninni, í heildina tekið,²⁴ og munur á viðhorfum eftir aldri þátttakenda er raunar keimlíkur í báðum könnunum; 20% þátttakenda á aldrinum 13–20 ára voru ósátt við íslenska nýyrðagerð 2017–2018, rétt eins og þátttakendur í yngsta hópnum fimmtán árum fyrr voru einmitt miklu síður jákvæðir í garð íslenskra nýyrða heldur en hinir eldri voru á þeim tíma. Niðurstöðurnar mætti túlka sem svo að viðhorfin geti orðið jákvæðari með aldrinum.

Fyrir um það bil 15 árum var gerð vönduð rannsókn á viðbrögðum annars vegar Dana og hins vegar Íslendinga við aukinni enskunotkun sem fylgir hnattvæðingu.²⁵ Rannsóknin sneri meðal annars að menningarlífi og upplýsingatækni. Hugað var að því að hve miklu leyti mætti sjá merki þess að íslenskt-enskt tvímála ástand væri að skapast í íslensku samfélagi og hvaða viðhorf mætti merkja til slíkrar þróunar. Höfundurinn tók meðal annars viðtöl við fjölda fólks og kynnti sér útgefið efni. Mat hennar var á þá leið að skýrar vísbendingar væru um að Íslendingar hefðu í kjölfar hnattvæðingar mikla tilhneigingu til að vilja vernda hið þjóðlega og ekki síst íslenska tungu.²⁶ Verið getur að aukin útbreiðsla og notkun heimstungu á borð við ensku leiði á einhvern hátt til aukinnar vitundar um og jákvæðra tilfinninga til þess sem er staðbundið og einstakt, svo sem til tungumála smærri svæða, og til almenns áhuga á hinu óvenjulega og sérstaka í heimsmenningunni.²⁷

²³ Sama heimild.

²⁴ Tinna Frímánn Jökulsdóttir, Anton Karl Ingason, Sigríður Sigurjónsdóttir og Eiríkur Rögnvaldsson, „Um nýyrði sem tengjast tölum og tækni“, bls. 114–122.

²⁵ Amanda Hilmarsson-Dunn, *The Impact of Global English on Language Policy: The Situations of Iceland and Denmark* [Doktorsritgerð], Faculty of law, art & social sciences, School of humanities, Southampton: University of Southampton, 2007.

²⁶ Sama rit, bls. 5.

²⁷ Sbr. hjá Tinnu Frímánn Jökulsdóttur, Antoni Karli Ingasyni, Sigríði Sigurjónsdóttur og Eiríki Rögnvaldssyni, „Um nýyrði sem tengjast tölum og tækni“: „Svo

Hér hafa verið reifaðar niðurstöður viðhorfakannana frá undanförmum árum og áratugum. Þær leggja hver með sínum hætti fram mikilvægan skerf til greiningar á íslenskri málmenningu hvað varðar viðhorf, en eins og fram hefur komið eru viðhorf einn meginþráðanna í málstefnu samkvæmt þeim hugmyndum Spolskys sem hér er fylgt.

2.4 Málstýring

Þriðji meginþráðurinn í málstefnugreiningu Spolskys er málstýring (e. *language management*), það er viðleitni stjórnvalda, stofnana og einstaklinga til að hafa áhrif á málhegðun og málviðhorf annarra: „tilraunir til að hafa bein áhrif á stöðu og notkun tungumála. Ég kalla það málstýringu þegar einstaklingur eða hópur fólks stýrir slíkum inngripum (ég kys að nota heitið *language management* (ísl. málstýring) fremur en [*language*] *planning* (ísl. málstýring), [*language*] *engineering*, (ísl. málstýring) eða [*language*] *treatment* (ísl. málstýring)).“²⁸ Hér má undirstrika enn og aftur að málstýring, samkvæmt kenningu Spolskys sem gengið er út frá, getur ekki verið nema einn þáttur málstefnunnar eins og hún er í reynd í viðkomandi samfélagi. Því verður að setja rannsóknir á málstýringarviðleitni í samhengi við hina tvo málstefnuþættina:

Það á við um alla félagshópa að beinna og sýnilegra tilrauna til málstýringar getur ýmist orðið vart meðal þeirra eða ekki, en hjá þeim má hins vegar almennt finna einhvers konar hugmyndafræðileg sjónarmið, eitt eða fleiri, um hvað teljist viðeigandi málnotkun eða málhegðun, og svo sannarlega eru síðan á ferðinni málhegðunarmynstur sem eru sýnileg þótt þau geti verið óregluleg og breytileg. Það að rannsaka einn þátt málstefnu en hunsa hina tvo þættina leiðir til þess að sjónarhornið verður mjög ófullkomið og bjagað.²⁹

Hin dulda og óopinbera málstýring jafnt sem hin sýnilega og opinbera málstýring á Íslandi hefur meðal annars beinst gegn notkun erlendra orða í íslensku samhengi, og (einkum í opinberum málstýringarskjölum) jafnframt gegn því að enska verði einráð á tilteknum notkunarsviðum. Málstefnuskjöl á borð við íslenska málstefnu 2009,³⁰ lög um stöðu íslenskrar tungu og ís-

virðist sem aukin ítök ensku hafi jafnvel eftt vilja Íslendinga til að viðhalda og hlúa að málinu sínu, jafnt hjá ungum sem öldnum“, bls. 113.

²⁸ Bernard Spolsky, *Language Policy*, bls. 8. APK þýddi tilvitnunina.

²⁹ Sama rit, bls. 39–40. APK þýddi tilvitnunina.

³⁰ *Íslenska til alls. Tillögur Íslenskrar málnefndar að íslenskri málstefnu samþykktar á Alþingi 12. mars 2009*, Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2009.

lensks táknmáls 2011,³¹ námskrár í íslensku og svo framvegis eru dæmi um skjalfestar málstýringartilraunir í íslensku samfélagi. Niðurstöður úr rannsóknarverkefninu „Greining á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“ ættu að nýtast málstýrendum í viðleitni þeirra til að halda fram hlut íslenskunnar gagnvart ensku á ólíkum notkunarviðum. Það á ef til vill ekki síst við þegar kemur að því að reyna að hafa áhrif á viðhorfin. Nýleg opinber málstýringarskjöl hafa að geyma sérstaka áherslu á viðhorfabáttinn, og ég tel að þar megi nú greina svonefnda virðingarstýringu. Vikið var að þessu í inngangi og nánari umræða er í 3. kafla hér á eftir.

Allir þrír meginþættir málstefnu (málhegðun, málviðhorf og málstýring) koma við sögu varðandi markmið, viðfangsefni og niðurstöður verkefnisins „Greining á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“. Sú rannsókn sneri efnislega beinlínis að málhegðun og málviðhorfum. En hvar kemur málstýringin þá inn í myndina? Því er til að svara að í fyrsta lagi er ekki útilokað að málstýringarviðleitni hafi þegar haft einhver áhrif, ljós eða dulin, á málhegðun og málviðhorf einhverra þátttakendanna í rannsókninni, og í öðru lagi er þess að vænta að niðurstöðurnar nýtist við að undirbyggja skynsamlega málstýringu, og þá meðal annars viðhorfastýringu sem tæpt hefur verið á og nánar verður rætt um í 3. kafla. Eigi málstýring að hafa nokkra von um að bera árangur þarf hún að taka mið af viðhorfum og hegðun. Sambandið er sem sagt gagnvirkt; ekki er einungis gert ráð fyrir að það sé málstýring sem haft geti áhrif á málhegðun og málviðhorf heldur verður málstýringarviðleitnin einnig að taka mið af ríkjandi málhegðun og málviðhorfum. Árangur af hvers konar íhlutun ræðst því óhjákvæmilega af því hvort nægilegt tillit er tekið til þeirrar þekkingar sem aflað hefur verið um hegðun og viðhorf. Rannsóknarniðurstöður um málhegðun og málviðhorf, sbr. það sem rætt var um í 2.2 og 2.3 hér á undan, geta þannig myndað grundvöll að mótun málstýringar. Sem dæmi um hagnýtingu rannsóknarniðurstaðna í þágu opinberrar málstýringar mætti nefna að vísbendingar um að unglingar tengi ensku fremur en íslensku við afþreyingu og skemmtun³² gætu talist sterk rök fyrir opinberum stuðningi við gerð fleiri íslenskra tölvuleikja, sjónvarpsefnis, heillandi smáforrita og þar fram eftir götunum, í því skyni að styrkja jákvæðari viðhorf til íslensku á einmitt þeim sviðum.

³¹ *Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls*, 61/2011, Alþingi.

³² Berglind Hrönn Einarsdóttir, *Viðhorf unglinga til íslensku og ensku*; Ólöf Björk Sigurðardóttir og Sigríður Sigurjónsdóttir, „Viðhorf íslenskra barna til íslensku og ensku: Hvað segja þau um íslensku- og enskukennslu í grunnskólum?“.

3. *Virðingarstýring er ein tegund málstýringar*

Eins og rakið var í 2. kafla er í þessari grein stuðst við þá greiningu Spolskys að málstefna sé byggð á málhegðun, málviðhorfum og málstýringu. Nú verður hugað enn nánar að síðastnefnda þættinum, það er málstýringu og undirtegundum hennar. Í málræktarfræði hefur tíðkast að greina helstu tegundir málstýringar í stöðustýringu (e. *status planning* eða *status management*), formstýringu (e. *corpus planning* eða *corpus management*) og stundum fleiri tegundir, og þar ekki síst málanámsstýringu (e. *acquisition planning* eða *acquisition management*).³³ Íslensk málstýring á vegum opinberra aðila hefur hingað til, á yfirborðinu að minnsta kosti, einkum snúist um form en einnig um stöðu eins og nánar er rætt hér á eftir. En í sambandi við aðalumræðufni þessarar greinar skiptir einnig máli að kynnt hefur verið til sögunnar í málræktarfræði hugtakið virðingarstýring (þ. *Prestigeplanung*)³⁴ sem nánar verður rætt hér á eftir. Hér er því haldið fram að nú orðið megi einnig greina aukna áherslu á virðingarstýringu í skjölum og yfirlýsingum stjórnvalda. Það mega teljast ákveðin tímamót í sögu íslenskrar málstýringar.

Áður en rætt er frekar um viðhorf og virðingu er samhengisins vegna nauðsynlegt að vika nánar að notkunarsviðum íslensku og ensku og viðleitni til stöðustýringar í því sambandi. Svo virðist sem undanfarna tvo til þrjá áratugi eða svo hafi orðið meira áberandi í opinberri málstefnuorðræðu að vakin sé sérstök athygli á og varað við því að íslenska sé ekki notuð, eða sé ekki einráð, á ýmsum notkunarsviðum í samfélaginu. Meðal annars hefur í þessu efni mátt sjá breytingu í áherslum hjá Íslenskri málnefnd, meðal annars í ályktunum hennar frá blálökum 20. aldar og fram til dagsins í dag. Nefndin tók að leggja meiri áherslu en áður á spurningar og úrlausnarefni er varða stöðu málsins. Notkunarsvið og innbyrðis hlutdeild íslensku og ensku í samfélaginu má heita meginstef í málstýringu stjórnvalda eins og hún birtist bæði í starfsemi og ályktunum Íslenskrar málnefndar, í gerð íslenskrar

³³ Kristín Lena Þorvaldsdóttir hefur þýtt síðastnefnda hugtakið með orðinu *mál-tökustýring*, sjá grein hennar „Málstýring íslenska táknmálsins: Um hlutverk Málnefndar um íslenskt táknmál og málsamfélags ÍTM“, 2014, <https://is.signwiki.org/index.php/Flokkur:Greinar>.

³⁴ Harald Haarmann, „Sprachplanung und Prestigeplanung“, *Europa Ethnica* 41: 2/1984, bls. 81–89; Harald Haarmann, „Language planning in the light of a general theory of language: A methodological framework“, *International Journal of the Sociology of Language* 86: 1990, bls. 103–126, hér bls. 104–108; sjá einnig umræðu um hugtakið hjá Ara Páli Kristinssyni, „Málræktarfræði“, *Íslenskt mál og almenn málfræði* 29: 2007, bls. 99–124, hér bls. 107–108.

málstefnu 2009 og við samþykkt laga um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknaþá 2011.

Ítrekað hefur verið minnt á að vinna þyrfti gegn tapi notkunarviða yfir til ensku, svo sem í afþreyingu og menningu, í háskólakennslu og öðru akademísku starfi, með hvatningu til að efla fræðiorðaforða, þýðingar og frumsamið námsefni og fræðslubækur og svo framvegis. Í þessu sambandi má til dæmis minna á að í ályktun Íslenskrar málnefndar 2020 var meðal annars vikið að stöðu íslensku gagnvart ensku á skiltum og í ýmsum áberandi merkingum (til dæmis í flugstöðvum og á lögreglubílum), að hlut íslensku í hlaðvarpi og streymisveitum, að íslensku í verslun og viðskiptum, og að því að háskóla-samfélagið þyrfti að vera duglegra að miðla efni á íslensku.³⁵ Háskólar og rannsóknir urðu reyndar sérstakt áhersluatriði í málstefnuskjölum margra annarra Evrópuríkja eftir síðustu aldamót þegar flæði stúdenta milli landa tók að vaxa stórlega á skömmum tíma, sem víða leiddi til þess að enska varð ofan á sem samskiptamál og kennslutunga í fjölda námskeiða og námsleiða. Samkvæmt sjö ára gamalli íslenskri athugun voru um 10% námskeiða á bakkalárstigi í íslenskum háskólum kennd á ensku og um 18% á meistarastigi.³⁶

Á undanförunum árum hafa nokkrar af mikilvægustu stofnunum íslensks samfélags samþykkt skjalfestar málstefnur um starfsemi sína og mega þær heita í anda laganna frá 2011.³⁷ Ekki hefur aðeins verið hvatt til þess að vernda hefðbundin notkunarvið íslenskunnar heldur einnig og ekki síður minnt á nauðsyn þess að stuðla að því að íslenska hasli sér völl innan hinna nýju notkunarviða sem samfélagsbreytingar og tækniþróun hafa í för með sér. Markmiðið er augljóslega að sporna gegn því að enska verði þar yfirgnæfandi eða einráð. Hér er nærtækt að líta til máltækni þar sem ötulur talsmönnum tókst að sannfæra stjórnvöld um nauðsyn umtalsverðrar fjárveitingar til málaflokksins, sbr. markvissa máltækniáætlun um árin 2018 til 2022 sem hugsanlega teygist eitthvað á.³⁸ Nú eru áþreifanlegir ávextir þeirrar áætlunar smám saman að koma fram.

³⁵ *Ályktun um stöðu íslenskrar tungu 2020*, Íslensk málnefnd, 2020, <http://islenskan.is/images/Alyktanir-pdf/alyktun2020.pdf>.

³⁶ Ari Páll Kristinsson og Haraldur Bernharðsson, „Íslenska og enska í íslensku háskólastarfi“, *Orð og tunga* 16: 2014, bls. 93–122.

³⁷ Sem dæmi má nefna málstefnur Stjórnarráðsins, Reykjavíkurborgar og Háskóla Íslands, sótt 1. nóvember 2020 af <https://www.stjornarradid.is/gogn/stefnur-og-aaetlanir/stefnur-raduneytanna/malstefna-stjornarrads-islands/>, <https://reykjavik.is/malstefna-reykjavikurborgar>, https://www.hi.is/haskolinn/malstefna_haskola_islands.

³⁸ Anna Björk Nikulásdóttir, Jón Guðnason og Steinþór Steingrímsson, *Máltækni fyrir íslensku 2018–2022: Verkáætlun*, Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2017.

Auk hinnar hefðbundnu og vaxandi tilhneigingar til stöðustýringar sem rædd var hér á undan og enn er veigamikil áhersluatriði í hinni opinberu málstýringarviðleitni hefur, sem fyrr segir, einnig mátt merkja greinilegri viðleitni en fyrr af hálfu hins opinbera til virðingarstýringar. Þessi staðhæfing er rædd nánar og rökstudd hér á eftir.

Þegar horft er til aukins enskuáreitis á íslenska málnotendur og notkunar ensku á fleiri samfélagssviðum en áður er ljóst að málstýrendum er nauðsynlegt að hafa sem skýrasta mynd af viðhorfum málnotenda til málanna tveggja og sambands þeirra. Í þessu sambandi er hér ekki endilega átt við hverfula sýn sem stýrir málvali í tilviljunarkenndum aðstæðum einstakra málnotenda frá degi til dags heldur fyrst og fremst stóru myndina og hvernig viðhorf til ensku annars vegar og íslensku hins vegar kunna að festa sig í sessi í málmenningunni og hafa mögulega varanleg áhrif á málhegðun þegar fram í sækir. Átt er við það sem nefna mátti rótgróna virðingu (e. *prestige*) sem verður ofan á í málmenningunni í kjölfar þess að tiltekin viðhorf verða útbreidd. Málstýring á því sviði beinist þá að félagssálfræðilegum þáttum á borð við tungumálavitund (e. *language awareness*), viðhorf, ímynd (e. *image*) og virðingu. Í málræktarfræði hefur hugtakið virðingarstýring einkum verið haft um það þegar reynt er að hafa þau áhrif á málviðhorf í tilteknu málsamfélagi að litið verði jákvæðari augum á tiltekið tungumál eða málbrigði.³⁹ Með hugtakinu virðingarstýring er þá vísað til einhverra þeirra aðgerða sem ætlað er að hafa áhrif á viðhorfin í samfélaginu og að skapa jákvætt andrúmsloft og góðan jarðveg fyrir málstýringarviðleitni á hinum málstýringarsviðunum, og þá einkum varðandi form tungumálsins og stöðu þess.⁴⁰

Hugtökin virðing og viðhorf eru talin nátengd⁴¹ og hér verður farið eftir greiningu Agers⁴² þar sem segir að virðing leiði af þeim viðhorfum sem ríkja.⁴³ Virðingarstýring felur sem sé í sér að leitast er við að breyta viðhorfum. Oftast hefur hugtakið einkum vísað til viðhorfa til innbyrðis stöðu mála

³⁹ Sjá til dæmis Juliu Sallabank, „From language documentation to language planning: Not necessarily a direct route“, *Potentials of Language Documentation: Methods, Analyses, and Utilization*, ritstj. Frank Seifart, Geoffrey Haig, Nikolaus P. Himmelmann, Dagmar Jung, Anna Margetts og Paul Trilsbeek, Honolulu: University of Hawai'i Press, 2012, bls. 118–125.

⁴⁰ Harald Haarmann, „Language planning in the light of a general theory of language“, bls. 105.

⁴¹ Sjá t.d. Kristínu Lenu Þorvaldsdóttur, „Málstýring íslenska táknmálsins“.

⁴² Dennis Ager, „Image and Prestige Planning“, *Current Issues in Language Planning*, 6: 1/2005, bls. 1–43.

⁴³ Sama rit, bls. 9.

og málbrigða fremur en til beitingar breytilegra málforma, og þar af leiðandi hefur því verið velt upp í málræktarfræðilegri umræðu hvort virðingarstýringarhugtakið hljóti ekki í raun að vera undirhugtak stöðustýringar.⁴⁴ En Ager hefur hins vegar lagt áherslu á að í raun sé eðlismunur á virðingu og virðingarstýringu annars vegar og stöðu og stöðustýringu hins vegar.⁴⁵ Staða tungumáls í tilteknu umhverfi sé að einhverju leyti reist á „sýnilegum“ staðreyndum en virðing byggist á viðhorfum sem erfiðara sé að leggja mat á⁴⁶ – en í ljósi þeirra raka hans er þó óhjákvæmilegt að minna á að vissulega hafa verið þróaðar sannreynar aðferðir til að kanna viðhorf á kerfisbundinn og fræðilegan hátt. Ager telur að stöðustýring fái stöð fremur við hið „raunverulega“ („[is] regarded as ‘real’ planning“) en í virðingarstýringu þurfi að höfða til tilfinningalífsins.⁴⁷ Og til að ná árangri við virðingarstýringu sé gjarna reynt að skilgreina einhvern andstæðing eða skotspón,⁴⁸ samanber til dæmis bandaríska ensku í heimi franskrar málstýringar. Hvað sem segja má um þessar röksemdir í smáatriðum þá verður hér fallist á þá forsendu að ganga megi út frá því að vissulega séu viðhorf og virðing nátengd hugtök, og að tengslunum sé háttað þannig að viðhorf móti virðingu; og að jafnframt megi ganga út frá því að virðing geti auðveldlega haft áhrif á málhegðun. Þannig fléttist saman meginhugtökin þrjú, hegðun, viðhorf og (virðingar)-stýring. Allt samræmist þetta þá þrýðilega meginhugmyndum Spolskys sem raktar voru í 2. kafla um hið þríþætta eðli málstefnuhugtaksins.

Alþingi Íslendinga samþykkti samhljóða í júní 2019 ályktun þess efnis að styrkja skyldi íslensku sem opinbert mál í landinu.⁴⁹ Í ályktuninni er þungi lagður á þrjú meginmarkmið. Í fyrsta lagi að íslenska sé viðhöfð á öllum notkunarviðum íslensks samfélags. Þetta markmið var einnig meginatriði opinberrar íslenskrar málstefnu sem Alþingi samþykkti 2009.⁵⁰ Í öðru lagi var í ályktuninni 2019 fjallað um mikilvægi þess að efla íslenskukennslu og þjálfun og menntun íslenskukennara. Loks var sérstaklega tilgreint að tryggja verði örugga framtíð íslensks máls í heimi stafrænnar málnotkunar.

⁴⁴ Sjá til að mynda umræðu hjá Ara Páli Kristinssyni, *Málbeimar. Sitthvað um málstefnu og málnotkun*, Reykjavík: Háskólaútgáfan, 2017, bls. 111–113.

⁴⁵ Dennis Ager, „Image and Prestige Planning“.

⁴⁶ Sama rit, bls. 15.

⁴⁷ Sama rit, bls. 1.

⁴⁸ Sama rit, bls. 35.

⁴⁹ Þingsályktun um að efla íslensku sem opinbert mál á Íslandi nr. 36/149, Alþingi, 2019.

⁵⁰ *Íslenska til alls*, 2009.

Með ályktun Alþingis 2019 fylgdi jafnframt þriggja ára áætlun um svokallaða vitundarvakningu um íslenskt mál, undir heitinu „Áfram íslenska“. Fyrsti liður áætlunarinnar er þessi: „Stuðlað verði að vitundarvakningu um mikilvægi íslenskrar tungu, gildi hennar og sérstöðu.“ Þá var lögð áhersla á mikilvægi jákvæðra viðhorfa: „Jákvætt viðhorf til [íslensku] og aukin meðvitund mun skipta sköpum til að hægt sé að tryggja áframhaldandi notkun hennar á öllum sviðum samfélagsins.“

Megináhersluatriðin í verkefninu „Áfram íslenska“ áttu sem sé að vera vitund(arvakning) og viðhorf. Ályktuninni fylgdu gögn þar sem sérstaklega var undirstrikað hve mikilvægt það væri að stuðla að jákvæðum viðhorfum til íslenskunnar í skólum.⁵¹ Ályktun Íslenskrar málnefndar 2020⁵² er mjög í sama anda; þar er nefnt að enn þurfi að styrkja jákvæð viðhorf til íslenskrar tungu. Allt bendir þetta til þess að stjórnvöld, Alþingi og helstu ráðgjafar hafi áhyggjur af því að landsmenn hafi ekki nógu jákvæð viðhorf til íslensks máls. Í hvatningarorðum ályktananna tveggja, Alþingis 2019 og Íslenskrar málnefndar 2020, felst skýr vilji stjórnvalda til virðingarstýringar í þágu íslensks máls. Byggt er á því að jákvæð viðhorf séu forsenda þess að íslenska verði höfð í forgangi en ekki enska. Hér er sýnilega um að ræða tilraun til virðingarstýringar, samanber það sem áður var rakið um að virðingarstýring feli í sér viðleitni til að breyta viðhorfum.

Í rannsóknarverkefninu „Greining á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“ voru meðal annars könnuð viðhorf íslenskra málnotenda, á öllum aldri, til íslensku og ensku. Þegar niðurstöður úr rannsókninni tóku að skýrast var það mat stjórnenda verkefnisins að nýlegar samfélags- og tæknibreytingar gætu þegar verið farnar að hafa áhrif meðal annars á „viðhorf málnotenda til íslensku og ensku og virka enskunotkun ungmenna“⁵³, og nefndu stjórnendurnir einmitt virðingarhugtakið þegar þau lögðu mat á niðurstöðurnar, það er að aukið enskuáreiti gæti meðal annars skert „notkunarvið íslenskunnar, þar sem það dregur úr virðingu fyrir málinu og áhuga á því“⁵⁴.

⁵¹ *Þingsályktun um að efla íslensku sem opinbert mál á Íslandi.*

⁵² *Ályktun um stöðu íslenskrar tungu 2020.*

⁵³ Sigríður Sigurjónsdóttir og Eiríkur Rögnvaldsson, „Stafrænt sambýli íslensku og ensku“, *Netla – vef tímarit um uppleði og menntun. Sérrit 2018 – Menntakvika 2018*, 2018, <https://doi.org/10.24270/serritnetla.2019.29>, bls. 1–18, hér bls. 13.

⁵⁴ Sama rit, bls. 13.

4. *Samantekt*

Samkvæmt kenningum Spolskys felur málstefna í sér þrjá sjálfstæða en samofna þætti, það er málhegðun, málviðhorf og málstýringu. Rannsóknarverkefnið „Greining á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“ og fleiri nýlegar athuganir á sambandi íslensku og ensku á Íslandi leggja til ný og mikilvæg gögn sem varða einkum tvo fyrstnefndu þættina. Jafnframt tengist afrakstur af rannsóknarverkefninu þriðja meginþættinum sem vísindaleg undirbygging undir raunhæfa málstýringu. Er þar ekki síst vísað til sambandsins milli málviðhorfa og svonefndrar virðingarstýringar. Í 3. kafla hér á undan voru meðal annars raktar hugmyndir Agers um samband viðhorfa og virðingar og unnið var út frá þeirri greiningu Haarmanns að virðingarstýring sé ein af megintegundum málstýringar. Tilgangur umfjöllunarinnar um tengsl viðhorfa og virðingarstýringar var að fylla inn í þá mynd sem sýnir að málstefna sé, eins og Spolsky heldur fram, ávallt samofin úr hegðun, viðhorfum og stýringu. Þar með hefur verið sýnt fram á þann meginpunkt þessarar greinar að hinar nýju og nýlegu rannsóknir á stafrænu málsambýli íslensku og ensku varpi nýju ljósi á alla þrjá meginþæði (íslenskrar) málstefnu.

ÚTDRÁTTUR

Eins og ráða má af titli greinarinnar er meginmarkmið hennar að sýna hvernig nýjar og nýlegar rannsóknir á stafrænu málsambýli íslensku og ensku varpa ljósi á meginþæði íslenskrar málstefnu. Byggt er á kenningu Bernards Spolskys um að málstefna sé reist á þremur samtengdum en þó sjálfstæðum meginþáttum, þ.e. málhegðun, málviðhorfum og málstýringu. Enda þótt aðeins tveir fyrstnefndu þættirnir hafi beinlínis verið til skoðunar í rannsóknarverkefninu „Greining á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis“ nýtast rannsóknirnar einnig þegar kemur að þeim síðastnefnda, miðað við þá forsendu Spolskys að málstýring sé ekki raunhæf nema hún byggist á tiltækri þekkingu á málhegðun og málviðhorfum. Í greininni er því haldið fram að innbyrðis samband þáttanna þriggja birtist meðal annars glögg í íslenskri málstefnu nú á allra síðustu árum þegar kemur að tengslum málviðhorfa við þá undirtegund málstýringar sem nefnd hefur verið virðingarstýring (Harald Haarmann kynnti þetta hugtak til sögunnar í málrættarfræði). Í nýlegum málstýringarskjölum Alþingis og stjórnvalda er veruleg áhersla lögð á mikilvægi (jákvæðra) viðhorfa og má túlka það sem skýrt ákall um eða viðleitni til virðingarstýringar, og er þá gengið út frá því að virðing geti haft áhrif á málhegðun. Þannig koma hér við

sögu allar meginstoðir málstefnu samkvæmt líkani Spolskys, þ.e. málhegðun, málviðhorf og málstýring, og þar eiga rannsóknirnar á stafrænu tungumálasambýli á Íslandi alls staðar erindi.

Lykilorð: Málstefna, málhegðun, málviðhorf, málstýring, Spolsky, virðingarstýring, málstýring, stafrænt málsambýli

ABSTRACT

Investigating digital language contact sheds light on the principal components of Icelandic language policy

The main aim of this article is to show how recent research into digital (Icelandic-English) language contact sheds light on Icelandic language policy. The analysis is based on Spolsky's theoretical assumption that language policy has three inter-related, yet independent, components, i.e., language practices, language beliefs, and language management. While the research project "Modeling the Linguistic Consequences of Digital Language Contact" and other recent studies into the relationship between Icelandic and English in Iceland provide new and important data that particularly concern the practices and beliefs components of language policy, also language management efforts can benefit from the research results since any effective management must rely on solid evidence concerning practices and beliefs. This has among other things to do with the relationship between language attitudes and so-called prestige planning (Haarmann's term). It is shown how recent Icelandic language management documents are placing increased emphasis on attitudinal factors. It is claimed that this implies a clear tendency towards explicit prestige management, based on the assumption that prestige may influence language practices. Thus, all three language policy components, in Spolsky's model, benefit from the digital language contact research that is being carried out.

Key words: Language policy, language practices, language beliefs, language attitudes, language management, Spolsky, prestige planning, language planning, digital language contact.

ARI PÁLL KRISTINSSON

ARI PÁLL KRISTINSSON

Rannsóknarprófessor

málræktarsviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum

Laugavegi 13

IS-101 Reykjavík